

Matej Župančič

Kamnita okrogla hiška pri Bezovici v Istri

(Poročilo dr. L. K. Moserja iz l. 1898)

Dunajski državni arhiv hrani med dopisi z arheološko vsebino poročilo¹ dr. L. K. Moserja osrednji spomeniški komisiji o recentnejših najdbah pri Bezovici. Poročilo je ostalo skoraj neopaženo,² saj se je v arhivu s svojo skromno in povrh še nestandardno vsebino izgubilo med množico »pravih« arheoloških zapisov. Na tem mestu ga zato objavljam v celoti in dodajam najnujnejši komentar.

*Hohe K. K. Central-Commission
für
Kunst und historische Denkmale!*

Der ergebene gefertigte Correspondent berichtet über römische Gräber bei Černikal u. einen Goldmünzenfund v. Besovica in Istrien.

Am 26. September 1898 reiste ich per Staatsbahn nach der Station Podgorje in Istrien ab, und ging von hier per pedes über die öde Hochplatte des Tschitscherbodens u. dann über die steile Felsstufe ins Risanothal nach der Ortschaft Besovica. Alles ich in Erfahrung brachte, dass ein Mann namens Messon aus Besovica Nr. 23 auf seinem Acker auf der Localität »Vragdah« in einer Mauer einen Topf mit vielen Goldmünzen gefunden habe. Nach Ausforschung des glücklichen Finders lies ich mir die Localität zeigen u. beobachtete folgendes.

An dieser genannten Localität »Vragadah«, an der Abdachung gegen den Thalzug gelegen, mit Oliven bepflanzt, befinden sich eigenthümliche Stein-

¹ Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Denkmalpflege, Funde Küstenland, nr. 224, 3. 2. 1899.

² Omenil sem ga v prispevku Arheološka podoba Brega s kraškim robom, 19–26, v: Kraški rob in Bržanija, Koper 1990, str. 24.

bauten von viereckigen bis runder Basis und bis zu einer Höhe von einem Meter deutlich aus Steinen aufgeschichtet, sowohl aus Sand wie aus Kalkbruchsteinen, untermischt mit Ziegeln u. Gefässresten, das Innern dieser Steinbauten ist bis zu einer Höhe von 4—5 Metern mit Gesteinschutt erfüllt, so dass das Ganze das Aussehen einer sehr stumpfen Pyramide bekommt, und erinnern diese Bauten an die Nuraghen Sardiniens. Am Rand eines solchen Baues hat der Besitzer die den Bau verkleidende Efeu (*Hedera helix*) angezündet und bemerkte zwischen den Steinen nach dem Brande einen Thontopf mit Deckel, der mit Goldmünzen erfüllt war. Einen Theil derer verkaufte dieser Bauer ebreits um den Preis von 2000 Fl an einen Geldwächter in Triest; der andere Theil ist noch vergraben und wird bei Gelegenheit ausgehoben werden. Trotzdem der Besitzer zweimal in Triest in meiner Wohnung war, konnte er mir keine Münze zeigen, er redete sich aus, dass er bewachtet sei und den Moment abwarten müsse, wo ihn niemand beobachte. Bischer versicherten sich sowohl der Pfarrer, als der Caplan, dass das wahr sei. Die Münzen sollen 500 Jahr alt sein und aus der venetianer Zeit stammen. Ich kann nur das berichten, was mir erzählte. Der Bauer selbst hat grosse Furcht von seinen Nachbarn.

Diese Steinbauten (*Nuraghi*) will ich einmal während der Ferien genauer untersuchen. Ich zähle deren 8 Stück; das sollen zwischen Podpeč und Zanimgrad noch mehrere solcher Steinbauten sein. —

(Dr. Karl Moser)

Dr. L. K. Moser opiše po kratkem opisu poti od železniške postaje v Podgorju pod Slavnikom³ do Bržanije nad Rižano v začetku jeseni 1898 okoliščine ob najdbi novcev v neposredni bližini Bezovice. Moserju žal ni uspelo novcev pridobiti od najditelja.⁴ Beneški zlatniki naj bi bili stari 500 let. Ta del poročila, kljub temu, da sta okoliščine potrdila tamkajšnji župnik⁵ in kaplan, je seveda negotov in najdbo samo z veliko mero previdnosti uvršča v čas pred 500 leti, torej okoli leta 1400.⁶

Bolj natančen je opis najdišča. Moser namreč ne pozabi omeniti ledinskega imena, ki je še danes živo. Najdišče leži kakih 150 m zahodno od Bezovice na pobočju, ki pada proti reki Rižani, na ledini *V ragadah*.⁷

Najdišče leži na terasah, ki so pred leti skrbno obdelane, danes pa so že delno zapuščene. Močno poraščena grublja (kup kamenja), med drevjem

³ Skoraj sto let pozneje je podobno pešpot opisal I. Geister, Ornitološka freska hrastovske doline, 135—139, v: Kraški rob in Bržanija, Koper 1990.

⁴ V koprski zemljiški knjigi je vpisan »Zugna Andrea, fu Antonio, detto Misson« iz Bezovice. Njegov sin Ivan (Giovanni) je živel v Bezovici, h. št. 23.

⁵ Tedaj je bil v Loki župnik Jožef Sancin (Prospectus beneficiarum ecclesiasticorum et Status personalis cleri unitarum dioceseon Tergestinae et Justinopolitanae MCM, Trieste 1900, 76), (1842—1927).

⁶ Kot poroča A. Kjuder, Zgodovinski mozaik Primorske, tipkopis, Koper 1960, je bil župnik J. Sancin dober poznavalec lokalne zgodovine. To dejstvo govori v prid zanesljivosti datacije »pred 500 leti«. Novčne depoje sednjega veka obdeluje I. Mirnik, Novac akvilejskih patriarha iz Vukovara i opticaj akvilejskih denara u našim krajevima, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 9, Zagreb 1984, 223—234, ki omenja iz bližnje Istre 3 depojske novčne najdbe (Buje, Kozina), a iz 13. stoletja. Njegov seznam je treba dopolniti vsaj s sočasnima najdbama iz Zanigrada (A. Degrassi, Tesoretto di monete medioevali scoperto nel territorio di Villa Decani, AMSIA 45, 1933, 382—383) in iz Jame novcev pri Hrpeljah (L. V. Bertarelli, E. Boegan, Duemila grotte, Milano 1926, 286). Sestava najdbe iz Bezovice seveda ostaja neznana in jo lahko kot »beneško« le ilustrativno postavljamo ob omenjeni.

⁷ Izraz »ragade« naj bi pomenil kole ali vrsto kolov, kot so mi ljubeznivo pojasnili domačini. Domnevam, da je to izpeljanka iz ital. »forcato«, ramo d'albero biforcato; calochia posticcia alla quale si legano o le viti giovani o le tralciaie delle adulte. Res so poleg oljk *V ragadah* tudi trte.

in grmovjem je tudi bršljan, je dobro razvidna med terasami. Tukaj še danes, kot tudi v Moserjevih časih, rastejo oljke. Da bi jo lahko površinsko pregledali, bi jo bilo treba očistiti. Področje se navezuje na bližnje *Murišče*,⁸ kjer je prav tako velika grublja.⁹ Ljudsko izročilo vidi na celotnem področju (*Murišče*, V ragadah) mesto stare Bezovice, še posebej na *Murišču* pa položaj stare cerkve sv. Apolonije. Spomin na najdbno zlatnikov je sicer ohranjen, vendar v primerjavi z ostalimi najdbami (grobovi, kipci, tlaki, zidovi) zelo medlo.

Moser je na tem mestu videl kamnite gradnje, ki so bile ohranjene še precej visoko. Omenja namreč, da je bila notranjost 4 do 5 m visoko zasuta s kamni. Tak podatek bi lahko bil posledica varljive ocene na padajočem zemljišču. Ker pa povsem odstopa od običajne višine poljskih hišic tako na jugu kot še bolj na severu Istre, je po mojem mišljenju napačen. Ne glede na to ugotovitev je gotovo, da tudi K. Moser ni videl ohranjene strehe. Na zunanji strani stavb je bila ohranjena do višine enega metra razločna plastovita gradnja. Kot gradbeni material so uporabljali peščenjak in apnenec,¹⁰ kar je v Bržaniji še danes v navadi za zidovi teras, kot tudi za zgradbe, kjer uporabljajo material, ki je na razpolago v neposredni bližini. Enako uporabo obeh materialov je bilo moč opazovati med izkopavanjem rimskodobnih stavb v bližnji Predloki¹¹ (sl. 1).

Moser brez izkopavanj (kot tudi mi danes) tlorisa stavb ni mogel zlahka določiti. Avtor je videl štirikotne do okrogle obrise stavb, morda bi lahko dodali, da so bili nepravilne oblike. Kot večina ostalih je tudi ta stavba stala na meji dveh parcel, kamor so odmetavali kamenje med čiščenjem zemljišč. Moser dodaja, da ga te nenavadne (*»eigenthümliche«*) zgradbe spominjajo na sardinske nurage. Pred zaključkom poročila omenja, da bo ob priliki med počitnicami (!) podrobneje raziskal te kamnite gradnje — nurage. Med Podpečjo in Zanigradom naj bi jih bilo še več; omenja, da jih pozna kar osem.

Poleg omembe *»viereckige bis runde Basis«* prav primerjava z nuragi potrjuje mojo domnevo, da je videl K. Moser tipično okroglo kamnito hiško, tako značilno za istrsko ruralno arhitekturo.¹² Razprostranjena je predvsem v južni Istri, posamezne pa so omenjene tudi okoli Dekanov v severni Istri¹³ ter na Krasu¹⁴ (sl. 2). Najdba novcev v sami gradnji tudi določa za našo

⁸ V katastrskem načrtu je vpisano ledinsko ime *»Possidans«*.

⁹ Na Murišču je sondiral Pokrajinski muzej iz Kopra (Varstvo spomenikov 24, 1982, 165, s. v. Bezovica).

¹⁰ Pred leti sem se pogovarjal z danes pokojnim J. Starcem iz Smokvice v Istri. Glede oblike in materiala poljskih hišic mi je pravil, da so tiste, zidane iz belega kamna (apnenca) bolj okrogle, medtem ko sivi kamen (peščenjak) narekuje zidavo na štiri vogale. Vsekakor je njegovo mnenje v izhodišču treba upoštevati. — V našem primeru je seveda očitno, da sta uporabljani obe vrsti kamna.

¹¹ J. Zumer, *Geomorfologija Predloke* — izhodišča, Koper 1985 (neobjavljen zapis v Pokrajinskem muzeju Koper).

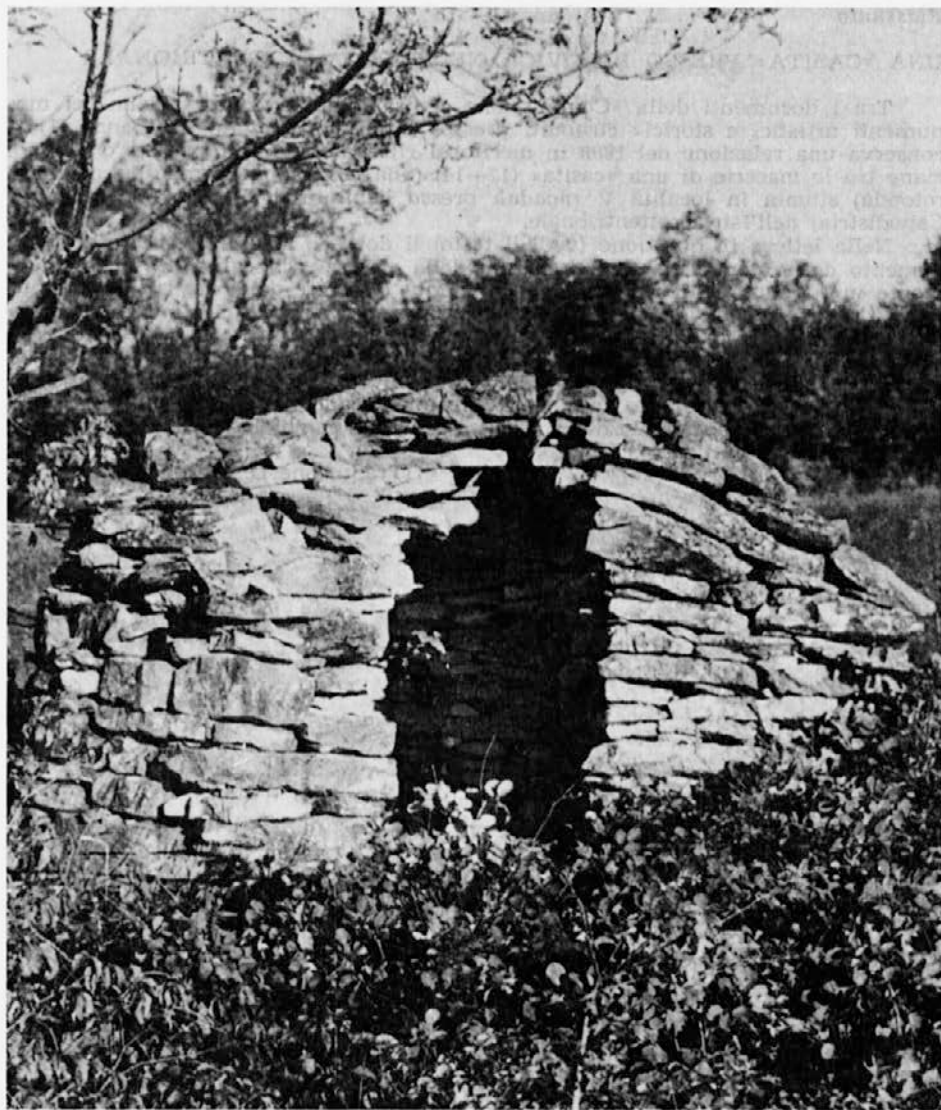
¹² R. Battaglia, *Casa istriana primitiva*, AMSIA 38/2, Parenzo 1926, 31—79; A. Faber, *Le »bunje«* sul litorale nord-est dell'Adriatico e il problema delle loro origini, *Atti del XV Convegno di Storia dell'Architettura*, Malta 1967, 237—245, Roma 1970; A. Guacci, *Le dimore temporanee del Carso triestino*, Università degli studi di Trieste, IIS, N. 9, 304—341, Trieste 1982; T. Stepinac Fabijanič, *Kažuni, kažete, hiške, kočje...*, v: *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 3* (Portorož 1984), Ljubljana 1987, 89—101.

¹³ T. Stepinac Fabijanič, o. c.

¹⁴ M. Matičetov, *Etnografija zapadnih Slovencev* (res.: *De l'ethnographie et du folklore des Slovènes occidentaux*), Slovenski etnograf 1, Ljubljana 1948, 19/20; A. Guacci, o. c.; T. Cevc, *Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in ogljarjev na Slovenskem*, Ljubljana 1984, 192/193.

Sl. 1: Razprostranjenost kamnitih hišk v Istri (Po T. Stepinac — Fabijanić, Paleo-etnološka istraživanja kamenih poljskih kućica okruglog tlorisa). Dopolnjeno:
 1 — Bezovica, 2 — Tinjan, 3 — Podpeč—Zanigrad.

Sl. 2: Kamnita hiška nepravilne oblike, Tinjan. Vhod je visok približno 3 čevlje.
Foto: M. Zupančič.

stavbo čas nastanka »ante quem«. Ko bi bila datacija (prva polovica 15. stol.) zanesljiva, bi imel K. Moser (in mi z njim) pred seboj eno izmed istrskih starejših, še do nedavna ohranjenih okroglih hišk.

Ohranjenost grubelj na terenu *V ragadah* in na *Murišču* opravičuje željo, da bi se etnološki objekt raziskal z arheološko metodo.

Riassunto

UNA »CASITA« PRESSO BEZOVICA NELL'ISTRIA SETTENTRIONALE

Tra i documenti della »Commissione centrale per la conservazione dei monumenti artistici e storici« custoditi presso l'Archivio di Stato di Vienna (1) si conserva una relazione del 1898 in merito al ritrovamento di monete d'oro veneziane tra le macerie di una »casita« (12—14) (una costruzione campestre a pianta rotonda) situata in località *V ragadah* presso l'abitato di Bezovica (comune di Capodistria) nell'Istria settentrionale.

Nella lettera in questione (vedi il testo) il dott. K. Moser riferisce del ritrovamento delle monete nel muro esterno della »casita«, che già lui vide praticamente in rovina. K. Moser paragona la pianta circolare della costruzione ai nuraghi della Sardegna e fa presente che esistevano vari edifici simili nelle vicinanze. Anche oggi in questa località sono visibili le macerie.

Se la datazione proposta da K. Moser (al quale era stata confermata dal parroco del luogo) è attendibile, »casita« di Bezovica esisteva già intorno al 1400.

Nel presente contributo l'autore fa riferimento anche alla tradizione locale in merito al sito dell'antica Bezovica (8, 9), ed auspica un'indagine archeologica sui resti ancora esistenti.

(Traduzione D. Milotti-Bertoni)